

५८. **भू-उपयोग योजना र भूमि व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन:** संघीय तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रही गाउँपालिकाले स्थानीय तहको भू-उपयोग योजना र भूमि व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
५९. **समन्वय र सहजीकरण गर्ने:** वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अभियानमा गाउँपालिकाले आवश्यक समन्वय तथा सहयोग गर्नेछ ।
६०. **सर्वेक्षण:** गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको वातावरणीय तथा जैविक विविधताको वस्तुस्थिति बुझ्न तथा यकिन गर्न आवधिक रूपमा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा वातावरणीय तथा जैविक विविधता सर्वेक्षण गर्न सक्नेछ ।
६१. **गुनासो व्यवस्थापन:** गाउँपालिकाले वातावरण, वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता सम्बन्धित गुनासोर उजुरीको संकलन गर्ने र त्यसको सम्बोधनको लागि एक अधिकारी तोकन सक्नेछ ।
६२. **परामर्शलिन सक्ने:** गाउँ कार्यपालिका वा वातावरण शाखा (इकाई) ले यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित विषयका विज्ञसँग सल्लाह र परामर्श लिनसक्नेछ ।
६३. **अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने :** कार्यपालिकाले यस ऐन अन्तर्गत तोकिएका जिम्मेवारी तथा अधिकार वातावरण शाखा (इकाई) मा प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
६४. **प्रचलित कानून बमोजिम हुने:** यस ऐनमा लेखिएजति कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अन्यमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
६५. **नियम बनाउन सक्ने:** यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ र त्यस्तो नियम गाउँपालिकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन पश्चात लागू हुनेछ ।
६६. **मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने:** यस ऐन कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।

आज्ञाले,
नाम: नैन सिंह बुढा
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

 कनकासुन्दरी गाउँपालिका		
स्थानीय राजपत्र		
खण्ड: ०४	संख्या: ०२	प्रकाशित मिति: २०७७/१०/०५
भाग-१ कनकासुन्दरी गाउँपालिका		

कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७७

गाउँसभाबाट स्वीकृत मिति २०७७/०९/२५

प्रस्तावना:

कनकासुन्दरी गाउँपालिकाका सम्पूर्ण स्थानीय वासिन्दाहरूको आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई सेवा प्रदान गर्नु गाउँपालिकाको प्रमुख जिम्मेवारी रही आएको र सो को व्यवस्थापनमा स्पष्ट कानूनी व्यवस्था गरि कार्यसम्पादन गर्न वाञ्छनीय भएकोले, “नेपालको संविधान २०७२” को धारा २२१ अनुसार सोही संविधानको अनुसूची ८ को सूची नं. ९ र १० का अधिकारहरूलाई कार्यन्वयन गर्न तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ बमोजिम कनकासुन्दरी गाउँसभाले यो ऐन तर्जुमा गरेको छ ।

सम्वत् २०७७ साल ऐन नं. २

**परिच्छेद १
प्रारम्भिक**

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

(क) यस ऐनलाई कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७७ भनिने छ ।

(ख) गाउँ सभाबाट स्वकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित मिति देखि प्रारम्भ हुनेछ ।

(ग) यो ऐन कनकासुन्दरी गाउँपालिका भरी लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा:

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा -

(क) “ऐन” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७७ लाई सम्झनु पर्छ ।

(ख) “संघीय ऐन” भन्नाले स्वास्थ्य सम्बन्धी संघीय संसदले बनाएको ऐनलाई सम्झनु पर्छ ।

(ग) “गाउँपालिका” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिका सम्झनु पर्छ ।

(घ) “गाउँ सभा” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको गाउँ सभालाई सम्झनु पर्छ ।

(ङ) “कार्यपालिका” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको कार्यपालिका सम्झनु पर्छ ।

(च) “अध्यक्ष” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको अध्यक्षलाई सम्झनुपर्छ ।

(छ) “उपाध्यक्ष” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको उपाध्यक्षलाई सम्झनु पर्छ ।

(ज) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सम्झनुपर्छ ।

(झ) “वडा अध्यक्ष” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाका वडा अध्यक्ष सम्झनुपर्छ ।

(ञ) “कार्यपालिका सदस्य” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको कार्यपालिका सदस्य सम्झनुपर्छ । सो शब्दले गाउँपालिकाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्ष र कार्यपालिका सदस्य समेतलाई बुझाउँछ ।

(ट) “वडा समिति” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको वडा अध्यक्ष र सदस्य रहेको वडा समितिलाई सम्झनुपर्छ ।

(ठ) “शाखा” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी कामकाज गर्न गराउनको लागी तोकिएको शाखा/उपशाखा/इकाई/सम्झनुपर्छ ।

(ड) “सरकारी वा सामुदायिक” भन्नाले सरकारी तथा सामुदायिक स्वामित्वमा संचालन भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।

(ढ) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सरकारी स्तरबाट संचालित अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई, आयुर्वेद तथा बैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ । सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित गैरसरकारी वा निजी वा सहकारी वा गैर नाफामूलक सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउँछ ।

(ण) “प्रादेशिक ऐन” भन्नाले कर्णाली प्रदेश सरकारले स्वास्थ्य सम्बन्धी बनाएको ऐन बुझनु पर्दछ ।

(त) “आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपतकालिन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेका व्यक्तिहरूको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न, जीवन वा अङ्ग गुम्नबाट बचाउन आवश्यकता अनुसार दिनुपर्ने प्रारम्भिक तथा तत्काल सेवा सम्झनुपर्छ ।

(थ) “आधारभुत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले दफा ३ को उपदफा (१) बमोजिम आम नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागी राज्यबाट सुलभ रूपमा निःशुल्क उपलब्ध हुने प्रबर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक र पुनर्स्थापनात्मक सेवा सम्झनुपर्छ ।

(द) “निजी” भन्नाले सेवाको सँगसँगै नाफाको समेत उद्देश्य राखी निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित हुने स्वास्थ्य संस्था भनेर सम्झनु पर्दछ ।

(ध) “ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी” भन्नाले ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्था तथा गैह्र नाफामूलक संघ-संस्थाहरू मार्फत सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्थाहरू (जस्तै अस्पताल, क्लिनिक, नर्सिङहोम, बैद्यखाना, सुधारकेन्द्र, फार्मसी अनुसन्धान केन्द्र/डाइग्नोसिस सेन्टर, रक्तसञ्चार केन्द्र आदि) लाई सम्झनु पर्दछ ।

(न) “स्वास्थ्य सेवा व्यवसाय” भन्नाले स्वास्थ्य उपचारको लागी चाहिने सवै प्रकारका औषधी, औजार, उपकरण लगायत सामग्रीहरू उत्पादन गर्न उद्योग, ओसार पसार भण्डारण, विक्री वितरण गर्ने तथा परामर्श दिने स्वास्थ्य व्यवसाय बुझनुपर्छ ।

(प) “स्वास्थ्य शाखा प्रमुख” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थित सञ्चालन, व्यवस्थापन, नियमन, निर्देशन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने तथा ऐन बमोजिम तोकिएका कार्य गर्न तोकिएको स्वस्थ शाखा प्रमुख कर्मचारी सम्झनुपर्छ ।

३

- (फ) “कर्मचारी” भन्नाले कनकासुन्दरी गाउँपालिका र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्य सेवा प्रविधिक तथा प्रशासनिक कर्मचारी समेतलाई बुझ्नु पर्छ । सो शब्दले गाउँपालिका र मातहतमा कार्यरत कर्मचारीलाई समेत जनाउछ ।
- (ब) “सेवाग्राही” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिने व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- (भ) “सेवा प्रदायक” भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालिम हासिल गरी स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र समुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्झनुपर्छ ।
- (म) “स्वास्थ्यकर्मी” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।
- (य) “स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आधुनिक चिकित्सा (एलोप्याथी), आयुर्वेद, होमीयोप्याथी, यूनानी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग, अकुपन्चर सोवारिग्पा (आम्ची) चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई प्रदान गरिने प्रतिकारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक र प्रशामक (पालिएटि) सेवा सम्झनुपर्छ ।
- (र) “अनुमति” भन्नाले संघीय सरकार वा कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले स्थायी स्वीकृति प्रदान गरी नसकेको कुनै तोकिएको ठाउँमा स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य व्यवसाय खोल्न दिइएको अस्थायी स्वीकृतिलाई जनाउनेछ ।
- (ल) “स्वीकृति” भन्नाले तोकिए बमोजिमको सर्त पुरा गरेको स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य व्यवसायलाई संघीय सरकार वा कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले दिएको स्थायी स्वीकृतिलाई जनाउँछ ।
- (व) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधीहरूमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम भन्ने जनाउछ ।
- (श) “स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समिति” भन्नाले दफा (९) अनुसार कनकासुन्दरी गाउँपालिकामा गठित स्वास्थ्य समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ष) “स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति” भन्नाले दफा (१२) को उपदफा (२) र (३) अन्तर्गत बनेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (स) “निदान केन्द्र” (डाइग्नोस्टिक सेन्टर) भन्नाले रेडियो इमेजिङ, प्रयोगशालाबाट गरिने जैविक तथा पराजैविक जाँच लगायतका निदानात्मक सेवाहरूप्रदान गर्न कानून बमोजिम इजाजत प्राप्त संस्थाले सञ्चालन गरेको सेवा केन्द्र सम्झनुपर्छ ।

- (ह) मन्त्रालय भन्नाले नेपाल सरकारको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या सम्बन्धि हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय तथा कर्णाली प्रदेशको सामाजिक विकास मन्त्रालय सम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद: २

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायक र स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा:

- (१) कनकासुन्दरी गाउँपालिकाका प्रत्येक नागरिकलाई देहायका शीर्षक अन्तर्गत तोकिए बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू सहज र सर्वसुलभ रूपमा निःशुल्क प्रदान गरिनेछः
- क) खोप सेवा,
- ख) एकीकृत नवजात शिशु तथा बालरोग व्यवस्थापन, पोषण सेवा, गर्भवति, प्रसव तथा सुत्केरी सेवा, परिवार नियोजन, गर्भपतन तथा प्रजनन स्वास्थ्य जस्ता मातृ, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा,
- ग) सरूवा रोग सम्बन्धि सेवा,
- घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलाङ्गता सम्बन्धी सेवा,
- ङ) मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा,
- च) जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा,
- छ) सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा,
- ज) स्वास्थ्य प्रवर्द्धन सेवा,
- झ) आयुर्वेद तथा अन्य मान्यता प्राप्त वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा,
- ण) विपद व्यवस्थापन
- ट) संघीय सरकारले राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य स्वास्थ्य सेवा,
- ठ) प्रदेश सरकारले राजपत्रमा सूचना जारी गरी कर्णाली प्रदेशका लागि तोकेका अन्य स्वास्थ्य सेवा ।
- (ड) कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले स्थानिय राजपत्रमा सूचना जारी गरी गाउँपालिकाको लागि तोकेका अन्य स्वास्थ्य सेवा ।
- २) उपदफा (१) बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरूको विस्तृत विवरण, सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि अन्य व्यवस्था तथा प्रक्रिया मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ ।

३

- ३) उपदफा (१) बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरूमा कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले थप गर्न सक्नेछ। थप गरिएका सेवाहरूको हकमा आर्थिक भार कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले व्यहोर्नु पर्नेछ।
- (४) गाउँपालिकाभित्र आधारभूत तथा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न गराउन तोकिए अनुसारका संगठनात्मक संरचना रहने छन्।
- (५) कुनै पनि नागरिकलाई धर्म, वर्ण, लिङ्ग, भौगोलिक अवस्था आदी कारणले उपदफा (१) मा उल्लेखित स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिने छैन।
- ४. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरू:** स्थानीय स्तरमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरू ३ प्रकारका हुनेछन्।
- (क) सरकारी वा सामुदायिक: सरकारी तथा सामुदायिक स्वामित्वमा संचालन भएका अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद तथा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र, गाउँघर क्लिनिक, आयुर्वेद केन्द्रहरू सरकारी वा सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन्।
- (ख) निजी: निजी क्षेत्रद्वारा संचालित अस्पताल, नर्सिङ होम, पोलिक्लिनिक वा क्लिनिक, प्रयोगशाला, फार्मसीहरू निजी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन्।
- (ग) टृष्ट वा लोक कल्याणकारी संस्थाहरूको अधिनस्थ: टृष्ट वा लोक कल्याणकारी संस्थाहरूको मार्फत संचालन हुने अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, घुम्ती क्लिनिक यस अन्तर्गत पर्दछ।
- ५. विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा:** (१) भौगोलिक अवस्था, रोगको प्रकोप र सेवाको प्रकृतीका आधारमा कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा, घुम्ती सेवाको व्यवस्थापन गर्नेछ।
- (२) कुनै पनि गैर सरकारी तथा सामाजिक संघ संस्थाले विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविर र सेवा संचालन गर्दा यस गाउँपालिकासँग स्वीकृती लिई संचालन गर्नुपर्ने छ।
- ६. आकस्मिक उपचार सेवा:** (१) कनकासुन्दरी गाउँपालिका भित्र संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले तोकिए बमोजिमका आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा तथा आपत्कालीन उद्धार र स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ रूपमा प्रदान गर्न गराउनको लागि समन्वय गर्नुपर्नेछ।

- (२) कुनै किसिमको दुर्घटना वा महामारीजन्य आपत्कालीन अवस्थामा पिडितहरूलाई घटनास्थलमै वा स्वास्थ्य संस्थासम्म लैजाने क्रममा सम्बद्ध निकायले स्वास्थ्य संस्थसँग समन्वय गरी आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको प्रदान गर्नु पर्नेछ।
- ७. प्रेषण सेवा:** (१) गाउँपालिका भित्रका प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले उपचारको लागि आएका विरामीलाई आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाको संरचना, उपकरण, विशेषज्ञ सेवा नभएको वा अन्य कुनै उपयुक्त कारणले उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने उपचार तत्काल गराई थप उपचारको लागि तुरुन्त त्यस्तो विरामीलाई उपचार प्रदान गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थामा समन्वय गरि प्रेषण गर्नुपर्नेछ। तर आफ्नो संस्थामा उपरोक्त सेवा र सेवा प्रदायक हुदाँहँदै अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न पाईने छैन।
- (२) स्वास्थ्य संस्थाले उपदफा (१) बमोजिम प्रेषण गर्दा तोकिए बमोजिम विधि र प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्दछ।
- (३) प्रेषण सम्बन्धि अन्य सेवा र सुविधा मन्त्रालय र प्रदेशबाट व्यवस्था गरे अनुसार हुनेछ।
- (४) गर्भवति तथा सुत्केरी महिलाहरूलाई कनकासुन्दरी गाउँपालिकाले निःशुल्क प्रेषणको व्यवस्था मिलाउनेछ।
- ८. स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरूको परिभाषा र आधारभूत मापदण्ड:**
- (१) स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरूको परिभाषा र आधारभूत मापदण्ड संघीय सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ।
- ९. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार:**
- (१) स्थानीय गाउँपालिका भित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको संचालन, व्यवस्थापन तथा रेखदेख गर्न स्थानीय स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको गठन गरिने छ। यस समितिको गठन यस प्रकार हुनेछ:
(क) कनकासुन्दरी गाउँ पालिका प्रमुख	- अध्यक्ष
(ख) कनकासुन्दरी गाउँ पालिका उपप्रमुख	- सदस्य
(ख) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	- सदस्य
(ग) गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्था प्रमुख मध्ये कार्यपालिकाले तोकेका	- सदस्य

३

- (घ) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी मध्येबाट कार्यपालिकाले मनोनित गरेको १ जना - सदस्य
- (ङ) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका सञ्जाल मध्येबाट कार्यपालिकाले तोकेको १ जना - सदस्य
- (च) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये दुई वर्ष परिवर्तन हुने गरी कार्यपालिकाले तोकेका १ जना - सदस्य
- (छ) कार्यपालिकाको सदस्यहरू मध्येबाट गाउँपालिका अध्यक्षले तोकेको १ जना महिला सहित २ जना - सदस्य
- (ज) स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका विज्ञहरू मध्येबाट प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी गाउँपालिका अध्यक्षले तोकेको २ जना - सदस्य
- (झ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत गैर सरकारी तथा नीजि क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी कार्यपालिकाले तोकेको १ जना - सदस्य
- (ञ) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव
- (२) स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछ।
- (क) आफ्नो कार्य क्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य तथा सरसफाइ योजना तयार गर्ने।
- (ख) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि अनुमति, स्वीकृति सम्बन्धी गाउँपालिकालाई आवश्यक राय प्रदान गर्ने।
- (ग) स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा व्यवसाय र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई निर्देशन दिने, जागरूक र सचेत गराउने।
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाहरूको लागि आवश्यक साधन स्रोत जुटाउने र परिचालन गर्ने गराउने।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायहरूको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने।
- (च) स्वास्थ्य विशेषज्ञहरू र स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरूको सूची अद्यावधिक तथा प्रकाशन गर्ने।
- (छ) स्वास्थ्य सेवाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेका समुदायको पहिचान गरी सबैका लागि स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित हुने प्रवन्ध गर्ने।
- (ज) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायसँग आवद्ध कर्मचारीहरूलाई कार्य सम्पादन तथा मूल्यांकनका आधारमा आवश्यक प्रोत्साहन, नसिहत र दण्ड गर्ने गराउने।

- (झ) स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्वीकृत दरबन्दीमा रिक्त भई करारमा कर्मचारी नियुक्ति गर्नु पर्ने भएमा लोक सेवा आयोगमा माग आकृति फारम पठाएको अवस्थामा मात्र गाउँपालिकाको करार कर्मचारी छनौट समिति मार्फत परीक्षा लिई रिक्त रहेको स्वीकृत दरबन्दीमा योग्यताक्रम अनुसार करार सूचि अनुसार नियुक्ति गर्ने व्यवस्था मिलाउने। कर्मचारी नियुक्ति गर्दा स्थानीयलाई प्राथमिकता दिईनेछ।
- (ञ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायीहरूले दिने सेवाहरूको गुणस्तरको आधारमा सेवा शुल्क निर्धारण गर्ने, स्विकृती दिने।
- (ट) स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्ने, गुनासा, उजुरी, सुन्ने, तथा यथोचित सम्बोधन गर्ने, गराउने।
- (ठ) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको लक्ष्य तथा उपलब्धिबारे समिक्षा गर्ने, सुभाष दिने तथा आवश्यक लिखित पृष्ठपोषण सहित योजना तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने।
- (ड) गाउँ कार्यपालिकालाई स्वास्थ्य तथा सरसफाइ क्षेत्रमा आवश्यक सुभाष र सल्लाह दिने।
- (ढ) तोकिए वमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।
- (३) समितिको बैठक र निर्णय सम्बन्धमा:
- (क) समितिको बैठक चौमासीक रूपमा बस्नेछ। आवश्यकता अनुसार समितिको अध्यक्षको निर्देशनमा सदस्य-सचिवले कुनैपनि बेला बैठक बोलाउन सक्नेछन्।
- (ख) समितिको बैठक बस्नुभन्दा कम्तीमा चौबीस घण्टा अगावै सदस्य-सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सूचना समितिको सबै सदस्यहरूलाई दिनु पर्नेछ।
- (ग) समितिको कुल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्यहरू उपस्थित भएमा समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ।
- (घ) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ।
- (ङ) समितिले आवश्यक ठानेमा जनस्वास्थ्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई समितिको बैठकमा विशेषज्ञको रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

- (च) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (छ) सेवा सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (ज) उपदफा (१) अन्तर्गतका सदस्यहरूले आफ्नो पदीय आचरण पालन नगरेको अवस्थामा जुनसुकै समयमा पनि बहुमत सदस्यले कार्यपालिकालाई जानकारी दिई पदबाट हटाउन वा बर्खास्त गर्न सकिनेछ । तर त्यसरी हटाउँदा वा बर्खास्त गर्नु पहिले मुनासिब माफिकको सफाई दिने अवसर प्रदान गरिनेछ । यसरी हटाए उपर चित्त नबुझेमा न्यायिक समितिमा उजुरी दिन सकिने छ ।

१०. गाउँपालिका स्तरिय गुणस्तर सुधार सुनिश्चितता कार्य समिति: (१) पालिकास्तर एवं मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट दिईने स्वास्थ्य सेवाहरूमा नेपाल सरकारले तोकेका मापदण्ड अनुसारको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागी पालिका स्तरमा गाउँपालिका स्तरिय गुणस्तर सुधार सुनिश्चितता समिती रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहनेछन् ।

(क) गाउँपालिकाको प्रमुख	अध्यक्ष
(ख) गाउँ पालिकाको उप प्रमुख	सदस्य
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
(घ) गाउँपालिका रहेको वडाको अध्यक्ष	सदस्य
(ङ) सामाजिक बिकास समिती संयोजक	सदस्य
(च) निर्वाचित महिला सदस्य मध्येबाट १ जना दलित महिला सदस्य अनिवार्य रहने गरी २ जना	सदस्य
(छ) उपभोक्ता मञ्चबाट १ जना	सदस्य
(ज) गाउँपालिका भित्रको अस्पतालबाट १ जना नर्सिङ प्रतिनिधि	सदस्य
(झ) १ जना प्रतिनिधि सदस्य गुणस्तर सुधार सम्बन्धी कार्य गर्ने संघ संस्थाको प्रतिनिधी आमन्त्रित	सदस्य
(ञ) स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

(२) गाउँपालिका मातहतमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरियता कायम गर्न गाउँपालिका स्वास्थ्य गुणस्तर सुनिश्चितता समिति र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति प्रति जवाफदेही हुने गरि गाउँ कार्यपालिकाले प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा तोकिए बमोजिमको स्वास्थ्य गुणस्तर सुनिश्चितता समूह गठन गर्न सक्नेछ ।

- (३) गाउँपालिका स्वास्थ्य गुणस्तर सुनिश्चितता समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तपशिल बमोजिमको रहने छन्
- (क) स्वास्थ्य सेवा प्रवाह सम्बन्धि तथ्य/प्रमाणको वारेमा छलफल गरी गुणस्तर सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्ने र गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिलाई प्रतिवेदन गर्ने ।
- (ख) अनिवार्य रूपमा चौमासीक तथा आवश्यकता अनुसार थप बैठक बस्न सक्नेछ ।
- (ग) समितिका सदस्यहरूसंग समन्वय गरेर सदस्य सचिवले बैठक बोलाउने र बैठकको सहजीकरण गर्ने ।
- (घ) गुणस्तर सुनिश्चितता कार्य समितिको बैठक र यसले गर्ने कार्यहरूको अभिलेख दुरुस्त राख्नको लागि छुट्टै रजिष्टर व्यवस्था गर्ने ।
- (ङ) समितिको नियमित बैठकको उपस्थिति र निर्णयहरू लेख्दा एकरूपताको लागि बैठक अध्यक्षता गर्ने व्यक्ति, मिति, स्थान, उपस्थित व्यक्तिहरूको नाम र दस्तखत, छलफलका विषयहरू, बैठकका निर्णयहरू सहित कार्ययोजना समेत तयार गर्नु पर्नेछ ।
- (च) गाउँपालिका स्वास्थ्य गुणस्तर सुनिश्चितता समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (४) यस समितीको विस्तृत काम कर्तव्य नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको गुणस्तर सुधार सम्बन्धिको परिमार्जित निर्देशिका-२०७३ बमोजिम हुनेछ ।

३

११. गाउँपालिका स्वास्थ्य अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण उपसमिति गठन:

- (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको अनुगमन गर्न गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिको मातहतमा रहने गरी स्वास्थ्य अनुगमन उपसमिति गठन गरिने छ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहनेछन्:
(क) गाउँपालिका उपाध्यक्ष	- अध्यक्ष
(ख) सामाजिक बिकास समितिको संयोजक	- सदस्य
(ग) गाउँ सभाका सदस्यहरू मध्येबाट अध्यक्षले तोकेको १ जना महिला सदस्य	- सदस्य
(घ) सरकारी/सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाका प्रतिनिधि मध्येबाट गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिले तोकेको एकजना	- सदस्य

- (ड) गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य व्यवसायी संघहरू मध्येबाट अध्यक्षले मनोनित गर्ने प्रमुख वा प्रतिनिधि एक जना - सदस्य
 (च) स्थानीय उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्चको प्रमुख वा प्रतिनिधि एक जना - सदस्य
 (छ) गाउँपालिका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य
 (ज) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

(३) गाउँपालिका स्वास्थ्य अनुगमन उपसमितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:-
 गाउँपालिका स्वास्थ्य अनुगमन उपसमितिको काम, कर्तव्य र अधिकार गाउँपालिका स्वास्थ्य सेवा अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिका मा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१२. स्थानीय स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी व्यवस्था:

- (१) गाउँपालिका आफैले तोकिएको मापदण्डमा १५ शैयासम्म क्षमताको अस्पताल स्थापना गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछ । यस्तो अस्पताल सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाले अस्पताल सञ्चालन नियमावली तर्जुमा गरी सञ्चालन गर्नेछ ।
 (२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापित अस्पताल संचालन तथा व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिम रहने गरी अस्पताल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति रहनेछ ।
 (क) गाउँपालिका अध्यक्ष - संरक्षक
 (ख) गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने तोकिएको योग्यता पुगेको व्यक्ति मध्ये कार्यपालिकाबाट मनोनीत व्यक्ति - अध्यक्ष
 (ग) सामाजिक विकास समितिको संयोजक - सदस्य
 (घ) सम्बन्धित अस्पताल रहेको वडाको अध्यक्ष - सदस्य
 (ङ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत वा निजले तोकेको व्यक्ति - सदस्य
 (च) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाको प्रमुख - सदस्य
 (छ) गाउँकार्यपालिकाबाट मनोनित महिला सदस्य एक जना - सदस्य
 (ज) गाउँपालिका तहको अस्पतालको नर्सिङ ईन्चार्ज एक जना - सदस्य
 (झ) स्थानिय उद्योग व्यापार संघको अध्यक्ष - सदस्य
 (ञ) गाउँपालिकाको स्थानीय अस्पतालको मे.सु. - सदस्य सचिव
 (३) प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी (स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति), आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ

व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिम सदस्य रहने गरी हरेक संस्थाको छुट्टा-छुट्टै व्यवस्थापन समिति गठन गरिने छ ।

- (क) गाउँपालिका अध्यक्ष - संरक्षक
 (ख) गाउँपालिका भित्र पर्ने सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था अवस्थित वडाको अध्यक्ष - अध्यक्ष
 (ग) समितिले मनोनित गरेको निर्वाचित महिला सदस्यहरू मध्येबाट एक जना - उपाध्यक्ष
 (घ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रको विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट एक जना महिला शिक्षक - सदस्य
 (ङ) स्थानीय व्यापार संघको प्रतिनिधि एकजना - सदस्य
 (च) समितिबाट मनोनित महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट एकजना - सदस्य
 (छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको वडा कार्यालयका प्रशासन प्रमुख - सदस्य
 (ज) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख - सदस्य सचिव

३

- (४) समितिका पदेन सदस्यहरू संरक्षक, सम्बन्धित वडाका प्रमुख, शिक्षक प्रतिनिधि, गाउँपालिका वा प्रशासन प्रमुख र सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखको पहिलो बैठकले उपदफा (३) बमोजिम मनोनित हुने समितिका थप सदस्यहरूको मनोनयन गर्नेछ ।
 (५) उपदफा (३) बमोजिम गठन हुने समितिमा पुरुष अध्यक्ष रहेको अवस्था भएमा महिला उपाध्यक्ष र महिला अध्यक्ष भएको हकमा पुरुष उपाध्यक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । समितिमा प्रतिनिधित्व हुने स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रका विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्ये एक जना महिला मनोनित हुने प्रावधान अनुसार महिला प्रमुख/प्राचार्य नभएको अवस्थामा व्यवस्थापन समितिले स्वास्थ्य क्षेत्रमा योगदान दिनसक्ने महिला शिक्षिकाहरू मध्येबाट एकजना मनोनित गर्न सक्नेछ ।
 (६) व्यवस्थापन समितिको बैठकमा निम्न बमोजिम क्षेत्रको अनिवार्य प्रतिनिधित्व रहने गरी सदस्यहरू आमन्त्रित गर्नुपर्नेछ,
 क. दलित जनजातिबाट १ जना
 ख. अपांग, अशक्त वा जेष्ठ नागरिकहरू मध्येबाट १ जना
 ग. किशोर किशोरीहरूको तर्फबाट १ जना

- (७) गाउँपालिका स्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने नीजि, गैर सरकारी तथा दातृ संस्थाका आयोजना र कार्यक्रमका प्रतिनिधिहरूलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रितको रूपमा संलग्न गराउन सकिने छ ।
- (८) गाउँपालिका स्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा दोहोरोपन नहुने व्यवस्थाका लागि पहिले गठित स्वास्थ्यसंग सम्बन्धित अन्य समितिहरूको विघटन गरी ती समितिहरूले गरी आएको कार्य पनि यसै ऐनमा व्यवस्था भए अनुसार गठीत समितिले गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (९) स्थानिय स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुनेछन् ।
- (क) नेपाल सरकारबाट जारी गरिएको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र सेवाको न्यूनतम मापदण्ड कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गराउने ।
- (ख) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ (भ) मा भएको गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको एकल अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत उल्लेख भएका स्वास्थ्य र सरसफाईसंग सम्बन्धित (बुंदा १ देखि १२) कार्यक्रमहरूको आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र कार्यान्वयनका लागि व्यवस्थापन, समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- (ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा ४ (ख) मा उल्लेखित प्रदेश र स्थानीय सरकारको साभा अधिकारमा उल्लेख भए बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरू (बुंदा १ देखि १७) आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र आवश्यक कार्यान्वयनका लागि सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्ने (अनुसूचि २) ।
- (घ) स्वास्थ्यको बृहत् सामाजिक निर्धारक तत्वहरूको कारणवारे परिवर्तित जीवनशैली तथा जोखिमपूर्ण व्यवहारबाट मानिसको स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरूको पहिचान गर्न र नसर्ने रोगहरूबाट वचन जनचेतना अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरू लागु गर्न नेतृत्व प्रदान गर्ने ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र, जनसंख्या, लक्षित जनसंख्या, जोखिम र पछाडी परेका वर्ग, गरीब र सिमान्तकृत वर्ग निर्धारण गर्न र स्वास्थ्य तथा सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि स्थानीय तहमा सिफारिस तथा सहजीकरण गर्ने । स्थानीय विपद व्यवस्थापन गर्ने ।

- (च) सर्वसुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनका लागि आवश्यक मानव स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने तथा सेवा प्रदायक र स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई सहज रूपमा कार्य गर्न अनुकूल तथा सुरक्षित वातावरण सृजना गर्ने र उच्च कार्य सम्पादनका लागि प्रोत्साहित गर्ने ।
- (छ) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिएको सेवा, सेवा प्रदायकहरूको कार्यसम्पादन र यसको उपयोगिताको नियमित समीक्षा तथा मूल्यांकन गरी पुरस्कृत समेत गर्ने ।
- (ज) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा प्रवाह (भवन, औषधि, औजार उपकरण, फर्निचर) को लागि स्वास्थ्य संस्थाको नियमित स्व-मूल्यांकनका आधारमा आवश्यक स्थानीय वित्तीय स्रोत साधनहरूको पहिचान तथा परिचालनमा सहयोग गर्ने र सो व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सिफारिस, छलफल, बहस, पैरवी गर्ने ।
- (झ) स्वास्थ्य सूचनाको उचित व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धी तथ्यांक, सूचना संकलन, विश्लेषण गरी सोको उपयोगमा वृद्धि ल्याउने । रेकर्डिङ्ग तथा रिपोर्टिङ्गलाई सुनिश्चित गरी यसको मासिक तथा आवधिक समीक्षा गर्ने ।
- (ञ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य समस्या र आवश्यकताको विश्लेषण गरी तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने ।
- (ट) स्वास्थ्य सेवामा सुशासनलाई मध्यनजर गरी जन सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै सेवाग्राही मैत्री स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढीकरण गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
- (ठ) विद्युतीय स्वास्थ्यको अवधारणालाई स्थानीय स्तरमा विकास गरी क्रमशः लागु गर्दै जाने । सोको कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिका अन्तर्गतका गाउँपालिका स्वास्थ्य समिति र स्वास्थ्य शाखासंग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- (ड) केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय सरकारले चलाएका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियानहरूलाई सफल पार्न आवश्यक कार्य गर्ने ।
- (ढ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अन्य काम, कर्तव्य अधिकार र बैठक सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३

(१०) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको कार्यकाल पाँच वर्षको हुनेछ ।

(११) कुनै पनि व्यक्ति एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिमा रहन सक्ने छैन । तर पदेनको हकमा यो लागु हुने छैन ।

१३. बैंक खाता सञ्चालन: हरके स्वास्थ्य संस्थाले बैंक खाता खोल्नु पर्ने छ ।

(१) स्वास्थ्य संस्थाको बैंक खाता व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष र सदस्य सचिवको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको लेखा व्यवस्थापन र लेखा परीक्षण गाउँपालिकाले तोके बमोजिम प्रत्येक वर्ष अनिवार्य गर्नुपर्नेछ ।

१४. गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा शाखाको व्यवस्था:

गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सेवा संचालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि स्वास्थ्य शाखा रहने छ जसमा देहाय बमोजिमका कर्मचारीहरू रहने छन् ।

(१) गाउँपालिकामा स्वास्थ्य शाखा हेर्न स्वास्थ्य प्राविधिक (हे.ई) मध्येबाट कार्य सम्पादनमा कुशलता तथा जनस्वास्थ्य संग सम्बन्धित कुनै एक स्वास्थ्य विज्ञान विषयमा स्नातक हाँसिल गरेको स्वास्थ्य प्राविधिक मध्यबाट बरिष्ठताका आधारमा कार्यपालिकाले तोकेको एकजना अधिकृत छैटौं तहका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख हुनेछन् । त्यसै गरी सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धि कार्यक्रमका लागि स्वास्थ्य प्राविधिक मध्येबाट बरिष्ठताका आधारमा नर्सिङ सेवासंग सम्बन्धित कुनै एक स्वास्थ्य विज्ञान विषयमा स्नातक हाँसिल गरेको कार्यपालिकाले तोकेको एकजना छैटौं तहको नर्सिङ अधिकृत स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको मातहतमा रहने छन् ।

(२) स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको काम, कर्तव्य र अधिकार संघिय स्वास्थ्य मन्त्रालयले तोके बमोजिम सहित देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) स्वास्थ्य सेवा (आयुर्वेद सहित) सम्बन्धी स्थानीय योजना निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने ।

(ख) कार्यपालिका तथा गाउँ सभाबाट स्वास्थ्य सम्बन्धित आवश्यक ऐन कानून, नीति नियम निर्माण तथा पारित गर्न कार्यान्वयन गर्ने, गराउन क्रियाशिल रहने ।

(ग) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवासंग सम्बन्धित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने गराउन, नियमित अनुगमन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिने, कार्य सम्पादन

मूल्याङ्कनको आधारमा स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मलाई पुरस्कृत गर्ने गराउने ।

(घ) स्वास्थ्य संस्था, सेवा प्रदान तथा स्वास्थ्य व्यवसायको तथ्याङ्क नियमित अध्यावधिक गरी गराई कार्यपालिका, प्रदेश तथा केन्द्रीय निकायमा नियमित रूपमा पठाउने ।

(ङ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा स्वास्थ्य तर्फका कार्यक्रम संचालन र कार्यान्वयनका लागि श्रोतको पहिचान, संकलन र उपलब्ध स्रोतको यथोचित बाँडफाँड गर्ने गराउने ।

(च) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका स्वास्थ्य संस्था नक्साङ्कन गरी सोको आधारमा स्वास्थ्य संस्था खोल्न तथा स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न, सेवा विस्तार एवं थप गर्न कार्य योजना बनाई स्वास्थ्य समिति समक्ष पेश गर्ने र स्विकृत भएपछि कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

(छ) स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन गर्ने, स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक कर्मचारीको पदस्थापन, सम्बन्धी कार्य गर्ने ।

(ज) स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीहरूको विदाको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने ।

(झ) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर बढाउन स्वास्थ्य संस्था, व्यवस्थापन समिति, तथा अन्य सरोकारवालाहरूको नियमित रूपमा बैठक, गोष्ठी वा तालिमको व्यवस्था गर्ने, गराउने ।

(ञ) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिको सचिवालयको रूपमा कार्य सम्पादन गर्ने, गराउने ।

(ट) स्वास्थ्य सेवा संग सम्बन्धीत तथा आफ्नो पदिय कार्य गर्दा कार्यपालिका, गाउँ सभा एवं प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको सुपरीवेक्षण तथा निर्देशनको अधीनमा रही कार्य सम्पादन गर्ने, गराउने ।

(३) नर्सिङ अधिकृतको काम, कर्तव्य र अधिकार संघिय स्वास्थ्य मन्त्रालयले तोके बमोजिम सहित देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा अर्न्तगत सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धि स्थानीय योजना निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने, अभिलेख तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

(ख) स्वास्थ्य संस्थाहरूमा गुणस्तरीय गर्भवति जाँच तथा संस्थागत सुत्केरी सेवाको प्रत्याभुति दिन नियमित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने, आवश्यक

३

औषधि तथा उपकरणहरूको व्यवस्थापन गर्ने ।

- (ग) गाउँपालिका स्तरमा आकस्मिक प्रशुति कोष खडा गर्नका लागि आवश्यक पहल गरी कोषको सुनिश्चितता गर्ने, प्रभावकारी संचालनको व्यवस्था मिलाउने ।
- (घ) मापदण्ड अनुसारको गर्भजाँच, संस्थागत सुत्केरी सेवाको प्रवर्द्धन तथा विस्तार र उत्तर प्रशुति जाँचको व्यवस्थापन गर्ने
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाहरूमा कार्यरत नर्सिङ स्टाफहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न आवश्यक तालिमहरूको योजना गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने ।
- (च) नियमित रूपमा स्वास्थ्य चौकिको सेवाको अनुगमन गर्ने र नर्सिङ स्टाफहरूलाई स्थलगत अनुशिक्षण दिने ।
- (छ) परिवार नियोजनका साधनहरूको यथेष्ट प्रयाप्तताको सुनिश्चितता गर्ने र आवश्यकता अनुसार ढुवानीको व्यवस्थापन गर्ने ।
- (ज) विभिन्न शिविरहरूको योजना गरी आवश्यक समन्वयन गरी शिविरहरूको नियमित संचालन गर्ने ।
- (झ) महिलाको स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित विभिन्न सामाजिक कुरीतिहरूका जस्तै छाउप्रथा आदी विरुद्ध अन्य निकायहरूसँग समन्वय गरी विभिन्न कार्यक्रमहरूको योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ञ) पालिका स्तरमा भएका मातृ तथा नवजात शिशु मृत्युको पुनरावलोकन गर्ने पद्धति नियमित गरी मातृ तथा नवजात शिशु मृत्यु कम गर्न सकिने कार्यको कार्य योजना निर्माण गरी लागु गराउने ।

स्वास्थ्य सेवामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण कायम गर्न योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने ।

- (ट) संस्थागत सुत्केरी दर वृद्धि गर्नका लागि आवश्यक योजना तथा कार्यक्रम तय गर्ने, संस्थागत सुत्केरी भएकाहरूलाई तत्काल यातायात खर्च प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउने ।
- (ठ) स्वास्थ्य शाखा अन्तर्गतका विभिन्न प्रशासनिक कार्यमा शाखा प्रमुखलाई सहयोग गर्ने ।
- (ड) तोकिएका अन्य कार्यहरू

- (४) उपदफा १ मा जे भनिएता पनि पालिकाले कामको चाप र कुशल कार्य सम्पादनको लागि प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई काजमा शाखामा खटाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद: ३

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा

- (१) यस पालिकाले आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा प्रदान गर्नेछ,
- (२) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा अन्तर्गत नेपाल सरकारले तोके बमोजिमका सेवाहरू उपलब्ध हुनेछन् ।
- (३) पालिकाको स्वास्थ्य शाखा अन्तर्गत आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन रहनेछ ।
- (४) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा व्यवस्थापन गर्नका लागि निम्नानुसारको समिति रहनेछ ।
- (क) गाउँपालिका अध्यक्ष - संरक्षक
- (ख) गाउँपालिका भित्र पर्ने आयुर्वेद औषधालय अवस्थित वडाको अध्यक्ष - अध्यक्ष
- (ग) समितिले मनोनित गरेको निर्वाचित महिला सदस्यहरूमध्येबाट एक जना - उपाध्यक्ष
- (घ) सम्बन्धित आयुर्वेद औषधालय रहेको क्षेत्रको विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट एक जना महिला - सदस्य
- (ङ) स्थानीय व्यापार संघको प्रतिनिधि एकजना - सदस्य
- (च) समितिबाट मनोनित महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट एकजना - सदस्य
- (छ) सम्बन्धित आयुर्वेद औषधालय रहेको वडा कार्यालयका प्रशासन प्रमुख - सदस्य
- (ज) सम्बन्धित आयुर्वेद औषधालय प्रमुख - सदस्य सचिव
- ५) समितिको काम कर्तव्य र अधिकार
- (क) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने
- (ख) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवाका लागि वार्षिक तथा आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने
- (ग) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवाको विकासको लागि विभिन्न संघ संस्थसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने
- (घ) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवाका साथै जडिवुटीको सम्भाव्यता अध्ययन, प्रशोधन, औषधी निर्माण तथा विकासको लागि आवश्यक कार्य गर्ने ।

३

- (ड) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा शाखा अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रमहरू अनुगमन मुल्यांकन गर्ने ।
- (च) योग शिक्षा सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने ।
- (छ) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवाका विस्तारको लागि कार्यहरू गर्ने ।
- (ज) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखामा नियमित रूपमा मासिक प्रगती प्रतिवेदन पेश गर्नलाई सदस्य सचिवलाई सहयोग गर्ने ।
- (झ) गाउँपालिका स्तरको स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समिति प्रति जिम्मेवार रहने ।
- (ञ) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा अन्तर्गतका संघ तथा प्रदेशले तोकेका कार्यहरू नियमित तथा पूर्ण रूपमा संचालन गर्नका लागि सहयोग गर्ने ।

परिच्छेद: ४

स्वास्थ्य संस्था स्थापना र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड

१५. अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड: (१) अस्पताल: गाउँपालिका आफैले, ताकिएको मापदण्डमा १५ शैयासम्म क्षमताको अस्पताल संचालन गर्न सक्नेछ । यस्तो अस्पताल संचालन गर्न गाउँपालिकाले अस्पताल संचालन नियमावली तर्जुमा गरी संचालन गर्नेछ । गाउँपालिकाले हाल संचालनमा रहेको हाँटसिँजा स्वास्थ्य चौकि रहेको स्थानमा संघले तोके बमोजिमको आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माण गरी १५ शैयाको अस्पतालमा विस्तार गर्ने छ ।
- (२) स्वास्थ्य चौकी: गाउँपालिकाले संविधान प्रदत्त जनताको स्वास्थ्य अधिकारलाई व्यवहारमा उपलब्ध गराउन प्रत्येक वडामा देहायका पूर्वाधार पुरा गरी स्वास्थ्य चौकी संचालन गर्नुपर्नेछ ।
- (क) जनशक्ति: छैटौँ तह अधिकृत (स्वास्थ्य हे.ई) १ जना, पाचौँ तहका २ जना जसमा (हे.अ सि.अहेव) १ जना र सि.अ.न.मी १ जना, चौथो तहका २ जना जस्मा अहेव १ जना, अनमी १ र कार्यलय सहयोगी १ जना हुनेछन ।
- (ख) भवन कोठा: प्रशासन कक्ष, औषधी भण्डारण तथा वितरण कक्ष, प्राथमिक उपचार कक्ष, गर्भ जाँच तथा प्रसुती कक्ष जस्ता सुविधा सहितको भवन
- (ग) उपकरण: प्राथमिक उपचारका आधारभूत उपकरण, प्रसुती उपकरण, प्रयोग शाला उपकरण ।

- (३) उपदफा २ (क) मा जे भनियता पनी गाउँपालिकाले प्रभावकारी सेवा संचालन गर्नका लागि थप कर्मचारीहरू करारमा नियुक्त गर्न सक्नेछ । यसरी करारमा कर्मचारी नियुक्त गर्दा दफा २६ को उपदफा २ बमोजिम गठित समितीको कार्यविधि अनुसार गर्नुपर्ने छ ।
- (४) स्वास्थ्य चौकिमा कार्यरत कर्मचारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार संघिय स्वास्थ्य मन्त्रालयले तोके बमोजिम सहित देहाय बमोजिम हुनेछ :
- (क) आ-आफ्नो जिम्मेवारी अन्तर्गतका सेवाहरूको तथ्याक तथा प्रतिवेदन अद्यावधिक गरी चुस्त,दुरूस्त राख्नुपर्नेछ । वडा कार्यालय वा गाउँपालिकाले माग गरेको खण्डमा पेश गर्नु पर्ने छ ।
- (ख) नर्सिङ स्टाफहरूले स्वास्थ्य संस्था स्तरमै अत्यावश्यक सुत्केरी हेरचाह कोष खडा गर्नका लागि वडा कार्यालय तथा पालिकासँग समन्वयन गर्नुपर्नेछ । साथै यसरी गठित कोषको अवस्थाको बारेमा गाउँपालिकामा तथा स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको बैठकमा स्वयं उपस्थित भई जानकारी दिनु पर्ने छ ।
- (ग) स्वास्थ्य संस्था प्रमुखले संस्थामा सुशासन कायम कायम गर्नका लागि जिम्मेवार हुनु पर्ने छ । नागरीक वडा पत्र, सुभाब पेटीकाको व्यवस्थापन तथा सेवाग्राहीको सन्तुष्टि मापन, सामाजिक परिक्षण जस्ता कृयाकलापहरू नियमित संचालन गर्नका लागि वडा कार्यालय तथा पालिकासँग समन्वयन गर्नुपर्नेछ । मासिक प्रगतिको बारेमा स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितीको बैठकमा जानकारी दिनु पर्ने छ ।
- (घ) गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्नका लागि प्रतिबद्ध हुनुपर्ने छ ।
- (ङ) सेवाको पहुँच बढाउनका लागि स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितीसँगको समन्वयनमा जनपरिचालन, घुम्ती सेवा जस्ता कृयाकलापहरू संचालन गर्नुपर्ने छ ।
- (च) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू ।
- (५) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र जडिबुटी, प्राकृतिक चिकित्सा, योगा ध्यान लगायतका रोकथाम मुलक र वैकल्पिक चिकित्सा सेवाको प्रवर्द्धनका लागि समुदाय वा ट्रष्टहरूसँगको साभेदारीमा वा गाउँपालिका आफैले कम्तीमा एउटा आयुर्वेद तथा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

३

१६. **निजी क्षेत्रले अस्पताल संचालन गर्न सक्ने:** (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र निजी क्षेत्र तथा ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाद्वारा अस्पताल संचालन गर्न चाहेमा १५ शैया सम्मको संचालन अनुमती गाउँपालिकाले दिन सक्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम अस्पताल संचालन गर्न चाहने निकायले अनुमतीको लागि तोकिएको ढाँचामा गाउँपालिकामा निवेदन दिनु पर्नेछ।
- (३) स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाई अनुगमन समितिले प्राप्त निवेदन उपर छलफल तथा आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेमा अस्पताल संचालनको स्वीकृती प्रदान गर्न सक्ने गरी आशय पत्र प्रदान गर्न गाउँ कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्नेछ।
- (४) उपदफा (३) को आधारमा गाउँ कार्यपालिकाले १ महिना भित्र तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेका निकायलाई यस्तो अस्पताल संचालनको स्वीकृती प्रदान गर्न सकिने प्रकारको आशय पत्र प्रदान गर्नेछ।
- (५) तोकिएको समयसीमा भित्र यसै ऐन बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तयार गरी स्वीकृतीका लागि गाउँ कार्यपालिकामा निवेदन दिनु पर्नेछ।
- (६) उपदफा (५) बमोजिमको निवेदन उपर आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेको ठहर भएमा अस्पताल संचालनको अनुमती प्रदान गर्न सक्नेछ।
१७. **अस्पताल संचालन गर्न आवश्यक मापदण्ड:** गाउँपालिकाको स्वीकृतीमा संचालन हुने १५ बेड सम्मको अस्पतालहरूले देहाय अनुसारको मापदण्ड पुरा गर्नुपर्नेछ।
- (१) जनशक्ति: कम्तिमा २ जना एमबिएस डाक्टर, कम्तिमा ५ जना स्टाफ नर्स, कम्तिमा २ जना ल्याव टेक्निसियन, ४ जना स्वास्थ्य सहायक, ४ जना अ.हे.व., ४ जना अ.न.मी र आवश्यक मात्रामा सहयोगी कर्मचारी
- (२) भवन तथा कोठा: दर्ता चलानी, बहिरंग सेवा, इमर्जेन्सी कक्ष, प्रयोगशाला, भर्ना भएका विरामी राख्ने क्याबिन, नर्सिङ कक्ष, प्रशासन कक्ष, पार्किङ, प्रयाप्त जमिन। ICu र NCu,ANC,PNC तथा मापदण्ड अनुसारको सुत्केरी गराउने कक्ष र Dispensary को व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (३) उपकरण र पूर्वाधार: सडक नेटवर्कले जोडिएको, एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता, विरामी राख्ने बेड र लाइफ सपोर्ट सिष्टम, २४ घण्टा विद्युत र खानेपानी सेवा भएको, अक्षिजनको व्यवस्था, चिकित्साजन्य फोहर व्यवस्थापनको प्रणाली भएको हुनुपर्ने।

१८. **पोलिक्लिनिक संचालनको अनुमती:** (१) गाउँपालिकाले आफ्नो कार्यक्षेत्रमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले पोलिक्लिनिक संचालन गर्न चाहेमा तोकिएको मापदण्ड पुरा गरी स्वीकृती लिनु पर्नेछ।
- (२) पोलिक्लिनिकमा विरामी जाँच्ने डाक्टरको विवरण, सञ्चालकको विवरण, सञ्चालन हुने स्थान र उपलब्ध हुने सेवाको विवरण खोली गाउँपालिका समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ।
१९. **प्रयोगशाला वा ल्याबोरेटोरी संचालन:** व्यक्ति वा कुनै संस्थाले प्रयोगशाला वा ल्याबोरेटोरी संचालन गर्न चाहेमा देहाय बमोजिमको विवरण सहित गाउँपालिकाबाट स्वीकृती लिनु पर्नेछ।
- (१) संचालकको विवरण र नागरिकताको प्रमाणपत्र
- (२) प्रयोगशाला वा ल्याबोरेटोरी संचालन गर्ने स्थान प्रमाणित भएको कागजात
- (३) रेडियोलोजी वा प्याथोलोजी विषयमा न्यूनतम ३ वर्ष अध्ययन गरेको व्यक्तिको प्रमाणपत्र र काम गर्न इच्छुक भएको पत्र
- (४) ल्याबमा उपलब्ध हुने परीक्षणको प्रकार
- (५) ल्याबमा प्रयोग हुने न्यूनतम उपकरणहरूको विवरण
२०. **फार्मसी संचालनको अनुमती:** (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र फार्मसी संचालन गर्न चाहेमा गाउँपालिकाबाट अनुमती लिनु पर्नेछ।
- (२) आधारभूत फार्मसी शिक्षा प्राप्त व्यक्ति सञ्चालक रहने गरी फार्मेशी सञ्चालन गर्ने स्थान, विक्री वितरण गर्ने औषधीका प्रकारहरू र प्राथमिक उपचार सेवाको विवरण आवेदनमा खुलाउनु पर्ने।
- (३) फार्मसी सञ्चालनमा रहने मुख्य सञ्चालक र सहायक कर्मचारीहरूको विवरणहरू शैक्षिक प्रमाण पत्र, नागरिकता र हालको बसोबास ठेगाना प्रमाण भएको कागजात र वडा कार्यालयको सिफारिस साथ आवेदन पेश गर्नुपर्ने।
- (४) प्राप्त विवरण सहितको आवेदन बमोजिम फार्मसी संचालनको अनुमती दिन सक्नेछ।
२१. **मापदण्ड पुरा नगरेमा सजाय हुने :** (१) स्वास्थ्य संस्था, प्रयोगशाला, फार्मसी जस्ता स्वास्थ्य सेवा संचालनको स्वीकृती लिदा तोकिएको मापदण्ड पुरा नभएको तर भुक्त्याएर विवरण दिएको वा अस्थायी रूपमा मापदण्ड पुरा गरेको पाइएमा अनुगमन समितिले अनुगमन गरी सचेत गराउने, जरिवाना गराउने तथा स्वीकृती

खारेजीको लागि गाउँपालिकामा सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

- (२) प्रयोगशालामा तालिम प्राप्त ल्याव टेक्निसियन बाहेकका व्यक्तिले रगत, दिशापिसाव, खकार लगायतको ल्याव परिक्षणमा संलग्न भएको पाइएमा त्यस्तो प्रयोगशाला बन्द गराउन सक्ने, सञ्चालकलाई कालोसूचीमा राखी सो को आम जनतालाई जानकारी दिइने ।
- (३) फार्मसीको हकमा फार्मसी पढेको वा औषधि व्यवस्था विभागले दिएको तालिम प्राप्त व्यक्तिबाहेक अरूले औषधी बेचेको पाइएमा सचेत गराउने, जरिवाना तिराउने देखि अनुमति खारेज गर्न सकिने ।

२२. सहूलियत र छुटको व्यवस्था गर्नुपर्ने: निजी, साभेदारी लगानी र ट्रष्ट मार्फत सञ्चालनमा आएका स्वास्थ्य संस्थाहरूले स्वास्थ्य परिक्षणका क्रममा लाने शुल्क गाउँपालिकाको सिफारिसमा निश्चित प्रतिशत सेवाग्राहीहरूका लागि छुट वा मिनाहा दिनु पर्नेछ ।

- (१) प्रत्येक महिना कम्तीमा १० प्रतिशत विरामी (जेष्ठ नागरिक, अपांग, गरिव पालिका वा वडा कार्यालयको सिफारिस) लाई निशुल्क उपचार गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद: ५

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य स्वयंसेवा सम्बन्धी व्यवस्था

- २३. कर्मचारी व्यवस्थापन:** (१) स्वास्थ्य संस्थामा हाल कार्यरत कर्मचारीहरू स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ बमोजिम नै हाललाई कार्यरत रहेको मानिनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यरत कर्मचारीहरू नेपाल सरकारले गरेका निर्देशन र कर्मचारी समायोजन ऐन बनेपछि सोहि बमोजिम हुनेगरी व्यवस्था गरिनेछ ।
 - (३) स्थानीय स्रोतबाट करारमा भर्ना गरी कार्यरत कर्मचारीको सेवा, सर्त र सुविधा गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

गाउँपालिका भित्रका सामुदायीक स्वास्थ्य संस्थाहरू मार्फत आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि ४ प्रकारका स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन् :

- (१) स्थायी: नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सेवाबाट समायोजन भई आएका स्वास्थ्यकर्मीहरू
- (२) करार: स्थानीय माग र विशिष्टताका आधारमा गाउँपालिका मार्फत करार सेवामा भर्ना गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरू
- (३) अभ्यासकर्ता: स्थानीय स्तरमा खुलेका स्वास्थ्य अध्ययन संस्थानमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू एवं गाउँपालिकाको आंशिक वा पूर्ण छात्रवृत्तिमा अन्यत्र गई

स्वास्थ्य शिक्षा अध्ययन गरेका विद्यार्थीहरूलाई अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा गाउँपालिकाले भर्ना गर्न सक्ने छ । यस्ता अभ्यासकर्तालाई वहीमा १ वर्षको लागि भर्ना गर्न सकिने छ ।

- (४) स्वास्थ्य अभियानकर्ता र स्वयंसेविका

२४. सामुदायीक महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको व्यवस्था: स्वास्थ्य सेवालार्ई घरघरको पहुँचमा पुऱ्याउन र जनचेतना फैलाउन गाउँ पालिकाले सामुदायीक महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

- (१) सामुदायीक महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका नियुक्तिका लागि १८ वर्ष पुरा भई ४० वर्ष ननाघेको, शैक्षिक योग्यता न्युनतम एस.ई.ई अध्ययन गरेको सम्बन्धित वडाको विवाहित महिला हुनुपर्ने छ ।
- (२) एउटा वडामा अधिकतम संख्या ५ हुने गरी औसत प्रति १५० जनसंख्याको लागि १ जना महिला स्वयंसेविका वडा समितिले गाउँपालिका समक्ष गर्न सक्नेछ ।
- (३) प्रत्येक स्वयंसेविका आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी १८ दिनको तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ । गाउँपालिका र स्वास्थ्य संस्थाहरूले आवश्यकता अनुसार तालिम अभिमुखीकरण प्रदान गर्नेछ ।
- (४) यसभन्दा पहिले देखि नै कार्यरत सामुदायीक महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू मध्ये निरक्षर र ६० वर्ष उमेर पुगेकालार्ई प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गरी बिदाइ गरिनेछ र नयाँ नियुक्त गर्दा कम्तिमा एस.ई.ई पासमात्र नियुक्ति दिइने छ ।
- (५) स्वास्थ्य आमा समुहको अनुरोध र वडा समितिको सिफारिसमा ६० वर्षको उमेरसम्म आफ्नो सेवा प्रदान गर्न सक्ने छन् । सिफारिस नभएमा वा ६० वर्ष पूरा भएपछि स्वतः पदमुक्त हुनेछ ।

२५. स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा: (१) स्थायी स्वास्थ्यकर्मी: नेपाल सरकारले तोकेको स्केल बमोजिम तलब र स्थानीय गाउँ कार्यपालिकाले तोके बमोजिमको अन्य सेवा सुविधा

- (२) करार स्वास्थ्यकर्मी: प्रचलित तलब स्केल र दुई पक्षबीचको समझदारीमा भएको करार सम्झौता बमोजिमको सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।
- (५) स्वास्थ्यकर्मीको बिदा र सेवा सुविधा सम्बन्धि अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिमको हुनेछ ।

२६. स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी निर्धारण र नियुक्ति: सामुदायीक वा सरकारी स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी गाउँकार्यपालिकाले निर्धारण गर्नेछ ।

- (१) दरवन्दी अनुसारका पदहरूमा नेपाल सरकारबाट समायोजन भई आएका स्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन् । समायोजनमा नआएका कर्मचारीहरूको हकमा गाउँपालिकाले करारमा स्वास्थ्यकर्मी नियुक्ति गर्न सक्ने छ ।
- (२) स्वास्थ्य संस्थामा कायम भएको रिक्त दरवन्दी पदमा करार नियुक्ति गर्नु पर्ने भएमा करारमा प्राबधिक कर्मचारी व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धि कार्यविधि बमोजिम नियुक्ति गर्नुपर्नेछ ।

२७. कर्मचारी सरुवा : (१) स्थायी स्वास्थ्यकर्मीको हकमा निजले कुनै एक स्वास्थ्य संस्थामा अधिकतम २ वर्ष सेवा गरे पश्चात अर्को स्वास्थ्य संस्थामा वा पालिकाको स्वास्थ्य शाखामा सरुवा हुन सक्नेछ ।

- (२) विशेष अवस्थामा बाहेक न्यूनतम २ वर्ष एकै स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्थायी कर्मचारीले अर्को स्वास्थ्य संस्थामा सरुवा हुन चाहेमा गाउँपालिकामा सरुवाका लागि निवेदन दिन सक्नेछन् । यसरी प्राप्त निवेदनका आधारमा गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य शाखाको राय, सल्लाह तथा सुझावका आधारमा आफ्नो क्षेत्रभित्रका कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा सरुवा गर्न सक्नेछ ।
- (३) विशेष अवस्था भन्नाले निज सो संस्थामा रहन नसक्ने, विषयगत दरवन्दी आवश्यक नरहेको, स्वास्थ्य समस्या, पतिपत्नी सगैँ रही सेवा गर्न पाउने अवस्था समेत बुझिने छ ।

२८. कार्यसम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने : स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन देहाय अनुसार कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रकृया अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।

- (१) गाउँपालिका अध्यक्षको रोहवरमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य शाखा हेर्ने अधिकृतसँग, उक्त अधिकृतले स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरूसँग र प्रमुखले अन्य कर्मचारीहरूसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने छ ।
- (२) कार्य सम्पादन करार सम्झौता १ वर्षको हुने छ । सम्झौता अनुसार काम भए नभएको मूल्यांकन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्ने छ ।
- (३) वार्षिक कार्यसम्पादन करारका सूचकहरू निर्धारण गर्ने कार्य स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन तथा अनुगमन समितिले तयार पारी गाउँ कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) चिकित्सक, चिकित्सा सहायक एवं सहयोगी तथा सो संग सम्बन्धित प्राविधिक कर्मचारीलाई अन्य काममा लगाउन पाईने छैन ।

- (५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्वास्थ्य सेवामा बाधा नपर्ने गरी संघीय, प्रदेश र गाउँपालिकाले बनाएको स्वास्थ्य सम्बन्धि ऐन नियममा अन्यथा भए बाहेक गाउँपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीलाई समान पदमा काजमा खटाउन तथा सरुवा गर्न सक्नेछ ।
- (६) उपदफा (१) अनुसार नियुक्त हुनेको योग्यता र सेवा सर्त सुविधा प्रचलित कानूनमा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (७) अन्यत्र जेसुकै लेखिएतापनि आफ्नो क्षमता र कामका आधारमा कार्यपालिकाले तयार गरेको सेवा सुविधा र सर्तहरू करारमा उल्लेख गरी करार कर्मचारी नियुक्ति गर्न सकिनेछ ।

२९. कार्य सम्पादन मूल्यांकन र सजाय तथा पुरस्कार: (१) कार्यसम्पादन करार भएका कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन क्षमताको आधारमा मूल्याङ्कन गरी कार्यसम्पादनमा राम्रो नतिजा हासिल गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्ने र कमजोर नतिजा हासिल गर्ने कर्मचारीलाई दण्डित गर्नु पर्दछ ।

- (२) कार्यसम्पादन सम्झौताको मूल्याङ्कन, पुरस्कार र सजाय गाउँकार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

३०. पदीय आचरण तथा अन्य व्यवस्था: (१) देहायका अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्य कार्यकर्तालाई पदबाट हटाउन गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिले कार्यपालिका समक्ष सिफारिश गर्नेछ । सो उपर अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा कार्यपालिकाले सेवाबाट बर्खास्त गर्न सक्नेछ ।

- (क) तोकिए बमोजिम पदीय दायित्व पुरा नगरेमा,
- (ख) विना सूचना लगातार पन्द्र दिनभन्दा बढी समय तोकिएको स्वास्थ्य संस्थामा अनुपस्थित भएमा,
- (ग) स्वास्थ्य संस्थामा मादक पदार्थ सेवन गरी आएको कुरा प्रमाणित भएमा,
- (घ) नैतिक पतन देखिने कुनै फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट सजाय पाएमा,
- (ङ) कार्यालय समयमा अन्यत्र सेवा वा अन्य व्यवसायीक क्रियाकलाप गरेमा,
- (च) राजनैतिक दलको कार्यकारिणी समितिमा रहेको पाइएमा, ट्रेड युनियन अधिकार कायम रहनेछ,

(छ) व्यवसायिक हकहितका नाममा सूक्ष्म रूपमा अमूक राजनैतिक दलको मात्र हित वा विरोधमा कार्य गर्ने संगठनका गतिविधिमा कार्यालयको समयमा संलग्न भएमा ।

स्पष्टीकरण: यस खण्डको प्रयोजनकालागी कार्यकारिणी समिति भन्नाले राजनैतिक दलको विधान बमोजिम गठित केन्द्रीयस्तर, प्रदेशस्तर, जिल्लास्तर वा स्थानीय स्तरका कार्यकारिणी समिति सम्भन्धित छन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वा अन्य माध्यमले कुनै स्वास्थ्यकर्मी वा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउनु पर्ने कारणको आवश्यक प्रमाण प्राप्त भएमा गाउँपालिकाले निजलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ, तर कार्यरत पदबाट हटाउनु अघि मनासिव माफिकको स्पष्टीकरणको मौका प्रदान गरिने छ ।

३१. अदालतको आदेशबाट पुनःबहाली हुन सक्ने: (१) दफा (३०) मा उल्लेख भएका कुनै आरोप वा अन्य कुनै आरोपमा सजाय भै नोकरीबाट हटाइएको वा बर्खास्त भएको स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी अदालतको आदेश वा फैसला बमोजिम मात्र नोकरीमा पुनः बहाली हुन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनः बहाली भएको स्वास्थ्यकर्मी, वा कर्मचारीले नोकरीबाट हटेको दिनदेखि पुनःबहाली भएको मिति सम्मको पुरा तलब, भत्ता, तलब बृद्धि तथा अन्य सुविधा पाउन योग्य भए सो समेत पाउनेछ ।

परिच्छेद ५

औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरण सम्बन्धी व्यवस्था

३२. औषधी, स्वास्थ्य उपकरण एवं सामग्रीहरूको खरिद सम्बन्धि व्यवस्था

१. वार्षिक खरिद योजना बनाउनु पर्ने:

(क) आफ्नो क्षेत्रभित्र वार्षिक रूपमा आवश्यक पर्ने औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको अनुमान र खरिद गर्न वार्षिक खरिद योजना बनाई स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

(ख) वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य शाखाको सहयोगमा खरिद एकाईले तयार गर्नेछ ।

२. औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद

(क) औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिदका लागि गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाले प्रक्रिया अघि बढाउने छ ।

(ख) औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद कार्यमा सार्वजनिक खरिद ऐन र विषयगत स्थानीय कानूनहरूको प्रावधान अनुसार गर्नुपर्ने छ ।

(ग) औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद गर्दा स्वास्थ्य संस्थाको तह अनुसार सेवा प्रदान गर्नका लागि संघिय मन्त्रालयले तोके अनुसारका औषधि खरिद गर्नुपर्ने छ । साथै आवश्यकता अनुसार थप औषधि खरिद गर्न सक्ने छ ।

३. औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको भण्डारण

(क) खरिद गरिएको औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको सुरक्षित भण्डारणको व्यवस्था गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाले मिलाउने छ ।

(ख) स्वास्थ्य उपकरण र औषधीको खरिद चौमासिक रूपमा गर्नुपर्ने छ । खरिदको परिमाण निर्धारण सम्बन्धित वडा समितिले माग गरे बमोजिम २०५ मा नवढाइकन गर्नुपर्ने छ ।

(ग) गाउँपालिकाले खरिद गरेको उपकरण र औषधीको कुल परिमाण र मूल्य खरिद मितिको १ हप्ताभित्र सार्वजनिक गर्नुपर्ने छ ।

(घ) सम्बन्धित सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाले गाउँपालिकाबाट प्राप्त गरेको उपकरण र औषधी तथा औषधी वितरण सम्बन्धी विस्तृत विवरण चौमासिक रूपमा सार्वजनिक गर्ने र सम्बन्धित वडा समिति मार्फत गाउँपालिकामा बुझाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ६

स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर, सामाजिक सुरक्षा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

३३. स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर तोक्न सक्ने: (१) गाउँपालिकाले स्थानीयस्तरमा सञ्चालित चिकित्साकीय उत्पादन र स्वास्थ्य सेवाहरूको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर निर्धारण गर्न सक्नेछ । स्थानीय स्वास्थ्य सेवा अनुगमन समिति मार्फत निर्धारित गुणस्तर र मूल्य भए नभएको अनुगमन गरी सो अनुरूप कार्य गराउन निर्देशन दिने छ । यसरी मूल्य निर्धारण गर्दा संघिय र प्रादेशिक सरकारको अधिनमा रहि गर्नु पर्दछ ।

३४. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन: (१) गाउँपालिकाले राष्ट्रिय र प्रादेशिक नीति अनुसार स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न आवश्यक सहजिकरण, जनचेतनाका कार्यक्रम तथा अभियानहरू संचालन तथा व्यवस्थापन गर्नेछ ।

(२) आवश्यकतानुसार अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरू निर्माण गरी संचालन तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

३५. सरसफाई र स्वच्छताका लागि अनुगमन तथा नियमन: (१) स्वस्थ खानेपानी र खाद्यपदार्थको गुणस्तर एवं वायु तथा ध्वनी प्रदुषण नियन्त्रण गर्न स्वास्थ्य तथा सरसफाई अनुगमन समितिले आवश्यक व्यवस्था मिलाउने छ ।

(२) प्रदुषण वढाउने उद्योग, संस्थान वा व्यक्तिलाई सो सम्बन्धी सचेत गराउन र सोबाट पर्न जाने हानी नोक्सानीको क्षतिपूर्ति गराउन सिफारिस गर्न सक्ने छ ।

(३) सिफारिस बमोजिम स्थानीय कार्यपालिकाले दण्ड, जरिवाना तथा अन्य कारवाही सम्बन्धी व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद ७

स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र गुणस्तर

३६. स्वास्थ्य सेवाको पहुँच: (१) प्रत्येक गाउँपालिका वासीलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सहज र सर्वसुलभ रूपमा प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।

(२) गाउँपालिकावासीमा (विशेष गरि भौगोलिक तथा अन्य हिसाबले पछाडि परेका स्थान, बर्ग, समुह) आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका पहुँच सुनिश्चित गर्न गाउँपालिकाले त्यस्ता क्षेत्र पहिचान गर्ने र उपयुक्त स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्था वा व्यक्तिको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाहरूमा भौतिक पूर्वाधारहरू अपाङ्गता मैत्रि बनाई अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चितता गर्ने छ ।

(४) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सूचकहरूको आधारमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई सुनिश्चितता गर्नको लागि स्वास्थ्य सुचकहरू कमजोर रहेका क्षेत्रहरूमा स्वास्थ्य सेवा पहुँच विस्तार गरीने छ ।

(५) गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्था तथा अनुसन्धान प्रतिष्ठानले आफ्नो संस्थागत योजनामा प्राथमिक उपचार, प्रसूति केन्द्र र आपत्कालीन सेवालार्इ २४ सै घण्टा चालु अवस्थामा राख्नुपर्नेछ ।

(६) सामाजिक स्वास्थ्य विमामानिगरका नागरिकको पहुँच एवं उपभोग सुनिश्चित गर्न मन्त्रालयले कार्यक्रमगर्लाई लागु गर्नेछ ।

३७. महिलाको सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार: (१) गाउँपालिका अन्तर्गतका महिलाको सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्यको अधिकार संरक्षण गर्न गाउँपालिका

प्रतिबद्ध हुदै नेपाल सरकारबाट मिति २०७५/६/२ मा प्रमाणीकरण भएको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन २०७५ लाई पालना गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

(२) गाउँपालिका भित्र हुने महिला हिंसा, लैङ्गिक विभेद, बालविवाह र छुईप्रथा (छाउपडी) तथा अन्य सामाजिक, साँस्कृतिक वाधा अवरोध र महिला, बालबालिका तथा आम जनताको स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असरलाई कम गर्न गाउँपालिकाले बहुपक्षिय समन्वयमा छुट्टै रणनीति बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

३८. गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा: (१) गाउँपालिकाले गाउँपालिका वासीलाई तोकिएका स्वास्थ्य संस्था तथा स्थानबाट गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने छ ।

(२) गाउँपालिकाले उपलब्ध श्रोत साधनको आधारमा गाउँपालिका वासीलाई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न देहायका कार्य गर्नेछ ।

(क) स्वास्थ्य संस्थाहरूको गुणस्तर मापदण्ड संधिय सरकार र प्रदेश सरकारले तोकिए बमोजिम तयार गर्ने

(ख) स्वास्थ्य सेवा पहुँचको अवस्था विश्लेषण गरी पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा समतामुलक तवरबाट सेवा उपलब्ध गराउने

(ग) गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा निरन्तरता दिन कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा दरवन्दी अनुसार कर्मचारीहरूको अभाव हुन नदिने ।

(घ) गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरूले संधिय सरकारको संक्रमण रोकथाम नर्देशिका बमोजिमको संक्रमण रोकथाम विधि अपनाउनु पर्नेछ ।

३९. स्वास्थ्य संस्था बाहिरबाट र गाउँपालिका बाहिरबाट प्रदान गरिने सेवा:

(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्था तथा इजाजत प्राप्त व्यक्तिले घरघरबाट सेवा प्रदान गर्न गाउँपालिकाको स्वीकृती र मापदण्ड अनिवार्य लिनुपर्ने छ यसरी दिएको सेवाको प्रतिवेदन सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थामा दिनु सेवा प्रदायकको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सुचना प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम तय गरी लागु गर्नुपर्ने छ । गाउँपालिकाले गर्ने विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रमको ढाँचा गाउँपालिकाले तोके अनुसार हुनेछ ।

- (३) घुम्ती स्वास्थ्य शिविर : कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थाले घुम्ती शिविर सञ्चालन गर्न गाउँपालिका वा तोकिएको निकायबाट स्वीकृत लिनु पर्ने छ । जस्का लागी गाउँपालिकाले मापदण्ड बनाई लागु गर्नुपर्ने छ ।
- (४) वीमा कार्यक्रम अनुसार राज्यले दिने सुविधा गाउँपालिका भित्र सम्भव नभई बाहिर जानु परेमा बिमाको नीती नियम अनुसार हुनेछ ।
- (५) गाउँपालिका भित्र उपचार सम्भव नभएमा गाउँपालिकाले निर्णय गरी बाहिर पठाउनपर्ने भएमा गाउँपालिकाले तोकेको मापदण्ड अनुसार हुनेछ ।
- (६) नेपाल बाहिर अन्यत्र गई स्वास्थ्य सेवा लिने भएमा नेपाल सरकारको प्रचलित कानून अनुसार हुनेछ ।

परिच्छेद ८

जन-स्वास्थ्यको संरक्षण, सम्बर्द्धन र वातावरणीय व्यवस्था

४०. **रोग तथा रोगीहरूको अभिलेख राख्नु पर्ने:** (१) गाउँपालिका भित्रका वस्ती वास समुदायमा सरूवा रोग फैलिएमा सो को जानकारी २४ घण्टा भित्र नजिकको सामुदायीक स्वास्थ्य संस्था वा तत्काल स्वास्थ्य उद्धार समूह RRT/CRRt, स्वयंसेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ ।
- (२) कसैलाई सरूवा रोग लागेमा सो को जानकारी तत्काल नजिकको सामुदायीक स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ ।
- (३) कसैलाई नसर्ने रोग लागेमा सोको जानकारी ५ दिन भित्र नजिकको स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ
- (४) टिपोट गराइएका रोगीहरूको विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरूले मासिक रूपमा वडा समिति र गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा दाखिला गराउनु पर्नेछ ।
४१. **महामारी रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न तत्काल उपचार व्यवस्था गर्नुपर्ने**
 - (१) स्थानीय स्तरमा रोगको महामारी फैलिएमा गाउँपालिकाले सोको प्रभाव क्षेत्र निक्यौल गरी विद्यालयहरू वन्द गर्न, अस्थायी रूपमा वस्ती खाली गर्न वा अन्यत्रका सर्वसाधारणलाई भ्रमणमा प्रतिबन्ध समेत लगाउन सक्नेछ ।
 - (२) यस्तो परिस्थितीमा महामारीबाट थप क्षती हुन नदिन आवश्यक शर्तकता अपनाउने, आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्ने र थप जनशक्तिको लागि छिमेकी स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र संघीय सरकारमा अनुरोध गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ ।

- (३) आपतकालीन अवस्थामा तत्कालै स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन तोकिए बमोजिमको द्रुत प्रतिकार्य टोलीको निर्माण गाउँ कार्यपालिकाले गर्नुपर्नेछ ।
- (४) महामारी तथा विपद व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले विपद जोखिम न्यूनिकरणका लागि विपद प्रतिक्रिया एवं पूर्व तयारी योजना बनाई लागु गर्नुपर्नेछ ।

४२. **सरसफाइ तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन:** (१) गाउँपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले ब्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाईका मापदण्ड तयार गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षको पहिलो महिना भित्र कार्यपालिका बैठकबाट अनुमोदन गराउनु पर्नेछ ।

- (२) यसरी अनुमोदन भएको मापदण्डलाई वडा कार्यालय र स्वास्थ्य संस्थाले पुरुष अभियानकर्ता र महिला स्वयंसेविकाहरू परिचालन गरी सवै घरपरिवार सम्म वितरण गर्नेछन् ।
- (३) घर निर्माण गर्दा शौचालयको फोहर व्यवस्थापन गर्ने विधि र घरेलु फोहर बिसर्जन गर्ने स्थानको अनिवार्य ब्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (४) एक परिवारको शौचालय, ढल र फोहरमैला ब्यवस्थित नभएको कारण अर्को परिवारमा हानी नोक्सानी पर्न गएमा सो को क्षतिपूर्ति हानी पुऱ्याउने परिवारले तिर्नुपर्ने छ ।
- (५) स्वास्थ्य जन्य फोहरमैला संकलन, पुनः प्रयोग, प्रशोधन, बिसर्जन र नियमनका लागि नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुनेछ ।
- (६) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले तोकेको मापदण्ड बमोजिम जोखिमरहित र जोखिमयुक्त फोहरहरूलाई छुट्याई ब्यवस्थापन गर्ने कर्तव्य हुनेछ ।
- (७) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा सेवा प्रदायकलाई स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने ब्यवस्था मिलाईनेछ ।
- (८) ग्रामिण रोजगार कार्यक्रम तथा बेरोजगार भत्ता लगायतका कार्यक्रममा महिनामा कम्तीमा ४ दिन सरसफाईको कार्य दिन छुट्याई सरसफाईमा युवा परिचालन गरिनेछ ।
- (९) पलाष्टिक जन्य भोला तथा बस्तुलाई निरूत्साहित गर्ने ।

४३. **जनस्वास्थ्यको संरक्षण, सम्बर्द्धन:** (१) गाउँपालिका भित्र खाद्यान्न, मासु, पानी लगायतका उपभोग्य वस्तु उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्रि वितरणलाई स्वच्छ बनाउने सम्बन्धमा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले तोकेको र प्रचलित कानूनलाई आधार मानी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

- (२) गाउँपालिका भित्र ध्वनी, वायू तथा जल प्रदूषणले जनस्वास्थ्यमा पार्ने प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्नका लागि संघीय कानून, प्रदेश सरकारले लोकको मापदण्ड अनुसार हुनेछ।
- (३) वातावरणीय प्रदूषण तथा फोहोरमैलाबाट पर्ने प्रतिकूल प्रभाव नियन्त्रणका लागि संघीय सरकार, प्रदेश सरकारको मापदण्डलाई नै लागू गरिनेछ।
- (४) संघ र प्रदेशबाट प्राप्त भएका तथा स्थानिय स्तरबाट स्वास्थ्य शिक्षा, सुचना तथा संचार सामग्रीहरूको उत्पादन तथा वितरण कार्यलाई जोड दिई, सामाजिक व्यवहार परिवर्तन कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन गरीने छ।

४४. सुर्ती, मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको नियमन: (१) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरणको लागि गाउँपालिकाबाट छुट्टै अनुमती लिनु पर्नेछ।

- (२) खाद्य पदार्थ विक्री गर्ने पसलमा सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गर्न बन्देज लगाइनेछ।
- (३) सुर्ती, मदिरा र लागू पदार्थजन्य वस्तुको विक्री वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण गर्न निषेधित र खुल्ला क्षेत्रहरू तोक्न सक्नेछ। विद्यालय, सरकारी कार्यालय, हाटवजार जस्ता क्षेत्रहरूको निश्चित दुरी तोक्यो धुम्रपान र मदिरापान निषेध गरिनेछ।
- (४) खाद्य पदार्थसँगै सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गरेमा, निषेधित क्षेत्रमा धुम्रपान र मदिरा सेवन गरेमा स्थानीय प्रशासनको सहयोगमा गाउँपालिकाले कारवाही गर्न सक्नेछ।
- (५) मदिरा, चुरोट, सुर्ती तथा सुर्तीजन्य पदार्थ लगायतका मानव स्वास्थ्यलाई प्रतिकूल असर गर्ने कुनैपनि विज्ञापन सामाग्रीको उत्पादन, वितरण तथा प्रचार प्रसार गर्न पाईने छैन।
- (६) मानसिक तथा शारिरीक स्वास्थ्यलाई असर गर्ने कुनै सामाग्री तथा सेवा तर्फ आकर्षित गर्ने गरी गलत वा भ्रामक सूचना राखी विज्ञापनको उत्पादन, वितरण तथा प्रचार प्रसार गर्न पाईने छैन।
- (७) उपदफा (५) र (६) बमोजिमको हर्कत देखिएमा कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम कारवाहीको लागि स्थानीय प्रशासनमा सिफारिश गरिनेछ।

परिच्छेद ९

स्वास्थ्य, वित्त र सामाजिक सुरक्षा

४५. स्वास्थ्य सेवाको लागि बित्त व्यवस्थापन: (१) यस ऐनमा उल्लेखित सबै प्रकारका स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न गाउँपालिकाले कुल बजेटको कम्तीमा १० प्रतिशत छुट्टयाई प्रयाप्त बजेट स्वास्थ्य सेवामा छुट्टयाउनेछ। आवश्यकता अनुसार बजेट बढाउदै लैजानु पर्नेछ।

- (२) गाउँपालिकाले गाउँपालिका भित्रका नागरिकलाई आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन कोषको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम स्थापना हुने “आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष” मा देहाय बमोजिमका रकमहरू रहने छन्
 - क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त रकम।
 - ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम।
 - ग) गैह्र सरकारी तथा निजि संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम।
 - घ) दातृ निकायबाट प्राप्त रकम।
 - ङ) गाउँपालिकाबाट कोषको लागि विनियोजित रकम।

३

- (४) उपदफा (२) बमोजिमको आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोषको संचालन तथा व्यवस्थापन विधि कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।
- (५) गाउँपालिका अर्न्तगतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा उपलब्ध रकम वा श्रोतको परिचालन स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको निर्णय बमोजिम प्रचलित कानूनको अधिनमा रही परिचालन गर्नुपर्नेछ।
- (६) हरेक स्वास्थ्य संस्थाको आर्थिक कारोबार संचालनका लागि छुट्टै बैंक खाता हुनेछ र उक्त खाताको संचालन उपदफा (५) बमोजिमको अधिनमा रही सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था प्रमुख र स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षको संयुक्त दस्तखतबाट हुनेछ।
- (७) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाहरूले वार्षिक लेखा परिक्षण गर्ने व्यवस्था लागू गरिनेछ।
- (८) गाउँपालिका स्तरमा समेत स्वास्थ्य कार्यक्रमको वार्षिक लेखा परिक्षण गरिनेछ।

४६. सामाजिक सुरक्षा: (१) नेपाल सरकारद्वारा कार्यान्वयनमा रहेको स्वास्थ्य विमामा गाउँपालिकाका सबै नागरिकलाई आवद्ध गराइनेछ। आर्थिक अभावका कारण विमामा आवद्ध हुन नसक्ने अति विपन्न तथा पछाडि परेका वर्गलाई गाउँपालिकाले

संघीय, प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा निःशुल्क विमा गराउने व्यवस्था गर्नुपर्ने छ ।

(२) गाउँपालिका भित्र रहेका लक्षित बर्ग, महिला, बालबालिका, असहाय, अति विपन्न तथा अन्य लक्षित समुहलाई विशेष सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ ।

परिच्छेद १०

स्वास्थ्य अनुसन्धान, सूचना व्यवस्थापन, अनुगमन, मुल्याङ्कन

४७. स्वास्थ्य अनुसन्धान: (१) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सेवा संग सम्बन्धित विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान, खोजको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले नगर भित्र उपलब्ध औषधी जन्य जडीवुटीको अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको संरक्षण विकास, उपभोग गर्न बहुपक्षीय सहकार्य (स्थानीय तह, निजिक्षेत्र तथा अन्य मन्त्रालय सँग) गर्न छुट्टै मापदण्ड बनाई कार्य गर्नेछ ।

४८. सूचना व्यवस्थापन: (१) स्वास्थ्य सेवा सूचना व्यवस्थापन तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई अन्य स्थानिय तह सँगको सहकार्यमा व्यवस्थित गर्नु पर्नेछ र सो को आधारमा प्रत्येक वर्ष स्वास्थ्य क्षेत्रको वार्षिक रिपोर्ट तयार गर्नुपर्ने छ ।

(२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएका हरेक सेवाग्राहीको तोकिएबमोजिमको अभिलेख राख्ने र सो अनुसारको प्रतिवेदन तोकिएको निकाय समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था प्रमुखको दायीत्व हुनेछ ।

(३) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य संस्थाबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा विवेचना गरी सो को आधारमा योजना तर्जुमा गरी कायान्वयन गर्नुपर्ने छ ।

(४) विद्युतिय सूचना प्रणालीको विकास तथा विस्तारलाई स्वास्थ्य संस्था तह सम्म लगिने छ ।

४९. अनुगमन, मुल्याङ्कन: (१) गाउँपालिका मातहत रहेका सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा गाउँपालिकाले स्वीकृती प्रदान गरेका निजि तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूले तोकिएको मापदण्ड अनुसार सेवा प्रदान र सर्त पूरा गरे नगरेको सम्बन्धमा कनकासुन्दरी गाउँपालिका आफै वा अन्य निकाय मार्फत नियमन, निरिक्षण अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गरिएको निरिक्षण अनुगमनबाट प्राप्त नतिजामा उल्लेखित मापदण्ड पालाना गरेको नदेखिएमा त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाको नविकरण रोक्ने तथा सन्चालन समेत बन्द गर्न सकिने छ ।

(३) गाउँपालिकाबाट स्वीकृत प्राप्त निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाको नियमन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गाउँपालिकाको अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिकाले तोके अनुसार हुनेछ ।

परिच्छेद ११

स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सुशासन

५०. स्वास्थ्य सेवामा सुशासन: (१) गाउँपालिका भित्र प्रत्येक सरकारी स्वास्थ्य सेवामा सुशासन कायम गरी जनतालाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्नस्वास्थ्य संस्थाहरूमा एक व्यवस्थापन समिति रहनेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिहरूले स्थानीय श्रोत साधन समेत परिचालन गरी सेवालाई गुणस्तरीय बनाउन र समतामुलक हिसाबले सेवा प्रवाह गर्न स्वास्थ्य संस्थालाई परिचालन गर्नुपर्नेछ ।

(३) गाउँपालिका अन्तर्गतका प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाहरूले आफूले वर्षभरी प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवाको सामाजिक लेखा परिक्षण गराउनु पर्नेछ ।

(४) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीको कार्यक्षेत्रमा हुने हिंसा रोक्न र सुरक्षा प्रदान गर्न बहुपक्षीय समन्वय गरी छुट्टै व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । यस्तो कार्य गर्दा स्थानीय तहको अगुवाई र सहकार्य सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ ।

५१. स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा प्रदायकको कर्तव्य: (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गर्ने सेवा सुविधा, समय तालिका, लाग्ने दस्तुर तथा खर्च र उपचार गर्न लाग्ने समय समेत खुलाई सूचना प्रवाह गर्नुपर्नेछ ।

(२) सूचनाहरू प्रवाह गर्दा नागरिक बडापत्र वा अन्य विभिन्न संचार माध्यमद्वारा जनतासम्म प्रवाह गर्नुपर्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य सेवामा गरिब र पछाडी परेका बर्गको पहुँच स्थापीत गर्ने कार्यविधि र सेवाग्राहीले सेवा नपाएको गुनासो व्यवस्थापन गर्ने कार्यविधि समेत उल्लेख गरी सूचना प्रवाह गर्नुपर्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्दा सेवाग्राहीको स्वास्थ्य अवस्था, निदान वा उपचार लगायतका सूचनाहरू गोप्य राख्नुपर्नेछ । यस्ता सूचना सार्वजनिक गर्नुपरेमा प्रचलित कानूनको अधिनमा रहेर मात्र गर्नुपर्नेछ ।

(५) स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा कुनै पनि रोगको संक्रमण नहुने र रोक्ने तर्फ तोकिएको सुरक्षात्मक उपायको अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।

- (६) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीले स्वास्थ्य उपचार गर्दा सबैलाई सम्मान र आदर व्यवहार गर्नुपर्नेछ। कसैलाई नीजको उत्पत्ति, धर्म, वर्ग, जातजाती, लिङ्ग, पेशा, भौतिक तथा लैङ्गिक पहिचान, शारीरिक वा स्वास्थ्य अवस्था, वैवाहिक स्थिती, गर्भावस्था, बैचारीक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा स्वास्थ्य उपचारमा भेदभाव गर्नु गराउनु हुँदैन। तर बिरामीको स्वास्थ्य स्थितिको गम्भिरताको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाले उपचार अगाडी पछाडी गर्न भने सक्नेछ।
- (७) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूले सम्बन्धित परिषद तथा निजामति सेवा नियमावली अनुसारको पेशागत आचरण पालना गर्नुपर्नेछ।
- (८) स्वास्थ्य संस्था तथा उपचार प्रदान गर्ने स्वास्थ्यकर्मीले प्रत्येक सेवाग्राहीलाई आफ्नो स्वास्थ्य र उपचारको अवस्था, रोगको निदान प्रकृया, उपचार विधि र प्रकृया, उपचार विकल्प र उपचार गर्नलाग्ने अनुमानित खर्च तथा सम्भावित परिणाम र उपचार नगराए उत्पन्न हुने सम्भावित जोखिम समेतका बारेमा बिरामीले बुझ्ने गरी जानकारी गराउनु पर्नेछ।
- (९) माथि जेसुकै लेखिएको भएतापनि सेवाग्राहीको स्वास्थ्य स्थितिको सुचना सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई दिन नसकिने अवस्थामा नीजको परिवारको उमेर पुगेको सदस्यलाई दिनुपर्नेछ।

५२. सेवाग्राहीको कर्तव्य: (१) स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्यकर्मीसंग सेवा लिने सेवाग्राहीको कर्तव्य देहाय बमोजिम हुनेछ :

- (क) आफ्नो स्वास्थ्यको सम्बन्धमा सचेत रहने, स्वस्थ जीवनशैली अपनाउने (खानपीन, योग तथा शारीरिक व्यायाममा ध्यान दिने) र स्वास्थ्य संस्थाबाट दिइने सेवा लिने र संस्थाको नियम पालना गर्ने,
- (ख) स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न प्रचलित कानून नेपाल सरकार, प्रादेशिक सरकार तथा गाउँपालिकाले समय समयमा तोके बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यक्रममा समावेश हुनु प्रत्येक गाउँपालिका बासीको कर्तव्य हुनेछ।
- (ग) स्वास्थ्यकर्मीलाई आफ्नो स्वास्थ्यको अवस्थासँग सम्बन्धित यथार्थ विवरण उपलब्ध गराई रोग निदान र उपचारमा स्वास्थ्यकर्मीलाई सघाउने
- (घ) स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थाको मर्यादा र सम्मान गर्ने, स्वास्थ्यकर्मीप्रति कुनैपनि किसिमको हिंसा नगर्ने, आवश्यकता अनुसार उपचार सहमती फाराम (मन्जुरीनामा) मा हस्ताक्षर गर्ने।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाले प्रेषण गरेको संस्थामा गई सेवा लिने।

परिच्छेद १२

कसुर र सजाय

- ५३. कसुर:** (१) तोकिए बमोजिम इजाजत पत्र नलिई स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरेमा
- (२) स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्न इन्कार गरेमा
- (३) स्वास्थ्य संस्थाले आधारभुत स्वास्थ्य सेवा तथा उपलब्ध आकास्मिक सेवा प्रदान गर्न इन्कार गरेमा
- (४) दफा ४४ बमोजिम कसैले बिज्ञापन, बिक्रि वितरण गरेको पाइएमा
- (५) ऐनमा उल्लेख भए बमोजिम सहमती नलिई उपचार गर्ने, सेवा ग्राहीलाई समान व्यवहार नगर्ने र गोपनियता कायम नराखेमा
- (६) स्वास्थ्य कर्मी वा सेवा प्रदायकलाई जानीजानी गलत सुचना दिएको तथा अर्को व्यक्तिलाई बहाना गरेमा
- (७) यस ऐन तथा अन्तरगत बनेका मापदण्ड, निर्देशिका, नियम, कार्यविधि, को पालना नगरेमा
- (८) बिना इजाजत औषधीजन्य जडीबुटीको किनबेच ओसार पसार र अनधिकृत रूपमा उपचारमा तिनको प्रयोग गरेमा
- (९) म्याद सकिएका औषधीहरू, खाद्य तथा पेय पदार्थ बिक्रि वितरण गरेमा
- (१०) दफा ४२ बमोजिम नियम पालना नगरेमा

३

५४. सजाय: (१) दफा (५३) उपदफा (१) अनुसारको कसुर गरेमा सघियं सरकारको कानून अनुसार सजाय हुनेछ।

- (२) दफा (५३) उपदफा (२), (३) र (५) अनुसारको कसुर गरेमा ५० हजार देखि १ लाख रूपैया सम्म जरिवाना हुनेछ।
- (३) दफा (५३) उपदफा (४) र (७) अनुसारको कसुर गरेमा ५० हजार देखि १ लाख रूपैया सम्म जरिवाना हुनेछ।
- (४) दफा (५३) उपदफा (६) अनुसारको कसुर गरेमा २५ देखि ५० हजार सम्म जरिवाना हुनेछ।
- (५) दफा (५३) उपदफा (८) र (९) अनुसारको कसुर गरेमा १ लाख देखि २ लाख सम्म जरिवाना र १ वर्ष कैद हुनेछ।
- (६) दफा (५३) उपदफा (१०) अनुसारको कसुर गरेमा ५ हजार देखि १ लाखसम्म जरिवाना र ६ महिना कैद हुनेछ।
- (७) प्रचलित कानून अनुसार हुने: यी दफा अनुसार सजाय हुने कार्यलाई नेपालको प्रचलित कानूनले छुट्टै सजाय हुने व्यवस्था गरेको रहेछ भने सो सजाय समेत थप हुनेछ।

परिच्छेद १३

विविध

५५. सुरक्षित क्षेत्रको रूपमा कायम गर्नुपर्ने: (१) स्वास्थ्य संस्थामा स्वतन्त्र र भय रहित रूपमा उपचार तथा सेवा पाउने वातावरण सिर्जना गर्न तथा कुनै पनि किसिमको अवाञ्छित क्रियाकलाप हुन नदिने गरी सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्दा स्वास्थ्य संस्थाले पालना गर्नु पर्ने सर्त तथा मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछन् ।
- (३) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवामा लिङ्ग, धर्म, वर्ण, जात, वर्ग आदिको आधारमा भेदभाव एवं दुर्व्यवहार दण्डनिय हुनेछ । भए गरेको पाइए प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।
- (४) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवा दिदा सेवा लिनेको व्यक्तिगत गोपनीयताको हक सुरक्षित गराउनु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था र कार्यरत स्वस्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ । व्यक्तिगत गोपनीयताको हक सुरक्षित नभएको वा कुनैपनि बहानामा अन्यथा भए गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।
५६. प्राईभेट मेडिकल कलेज, अध्ययन संस्थान र ठूला अस्पताल सञ्चालनका लागि सिफारिस: (१) राष्ट्रिय र प्रादेशिक मापदण्ड अनुरूप निजीस्तरमा मेडिकल कलेज तथा स्वास्थ्य अध्ययन संस्थान, अस्पताल वा निदान केन्द्र स्थापनाका लागि सम्बन्धित वडा र गाउँपालिकाबाट सिफारिस लिनुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस लिँदा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरी स्थानीय स्तरमा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरूको न्यूनिकरणका लागि कार्यक्रम र बजेट प्रस्ताव गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- (३) सिफारिसका लागि गाउँपालिका आर्थिक ऐनले तोके बमोजिमको राजश्व दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ ।
५७. राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अभियानलाई सघाउ पुऱ्याउनु पर्ने: स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गर्न संघीय तथा प्रदेश सरकारले संचालन गरेको अभियानलाई गाउँपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले समन्वय गर्नेछ ।

५८. आमा समूह, धामी भक्त्री र आम्ची सेवाको अभिलेख अद्यावधिक गरी तिनीहरूको क्रियाकलापलाई स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले अनुगमन र नियमन गर्नेछ । आमा समूह, धामी भक्त्री र आम्ची पुरोहितको स्वास्थ्य र सरसफाई क्षेत्रमा गाउँपालिकाले कार्यविधि तयार गरी परिचालन गर्न सक्नेछ ।
५९. गाउँपालिकाले हरेक वडा वा गाउँमा स्वास्थ्य सम्बन्धी सरसल्लाह, परामर्श सूचना प्रदान गर्न शिक्षित युवा तथा विद्यार्थी स्वयमसेवक परिचालन गरी स्वास्थ्य तथा सरसफाई परामर्श केन्द्र स्थापना गर्न सक्नेछ ।
६०. प्रगति विवरण गाउँपालिका समक्ष बुझाउनु पर्ने: (१) गाउँपालिकाको स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाले मासिक, चौमासिक अर्धवार्षिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (२) नीजि स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाले वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) (२) मा जसुकै उल्लेख भएपनि गाउँपालिकाको तथा सम्बन्धित निकायले माग गरेको अवस्थामा वा कुनैपनि समयमा तोकिएका विवरणहरू माग गर्ने निकायमा पेश गर्नु सम्बन्धित संस्थाको जिम्मेवारी हुनेछ ।
६१. गाउँपालिकाले आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा प्रदान गर्नका लागि अन्य सरकारी निकाय, निजी व्यवसायी, सामाजिक संघ/संस्था, ट्रष्ट र व्यक्तिहरूसँग विभिन्न कार्यहरूका लागि साभेदारी गर्न सक्ने छ, र तिनीहरूबाट औषधी, उपकरण, विशेषज्ञ सीपहरूको सहायता प्राप्त गर्न सक्नेछ ।
६२. पुनरावेदन: तोकिएको अधिकारीले गरेको सजायको आदेशउपर कानून बमोजिम पुनरावेदन लाग्नेछ ।
६३. नियम बनाउने अधिकार: (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न गाउँ कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।
- (२) यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि गाउँ कार्यपालिकाले आवश्यक निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।
६४. संक्रमणकालीन व्यवस्था: यस ऐनले तोकिए बमोजिम हुने भनी व्यवस्था गरेको काम नियमावली नआउँदासम्म गाउँ कार्यपालिकाले गर्न सक्नेछ ।
६५. बाधा अडकाउ फुकाउने अधिकार : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधा-अडकाउ परेमा गाउँपालिकाले त्यस्तो बाधा अडकाउ हटाउन आदेश जारी

गर्न सक्नेछ र त्यस्तो आदेश यसै ऐनमा परे सरह मानिनेछ । तर यस्तो आदेश गाउँ कार्यपालिकाले ६ महिनाभित्रमा अनुमोदन नगरेमा स्वत निष्कृत हुनेछ ।

- ६६. बचाउ र लागू नहुने:** (१) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा लेखिएजति कुरामा सोही बमोजिम र नलेखिएको कुरामा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
(२) संविधान तथा प्रचलित कानूनसँग बाभिएको यस ऐनका दफा तथा उपदफाहरू बाभिएको हदसम्म स्वत: निस्क्रीय हुनेछ ।

आज्ञाले,
नैन सिंह बूढा
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

३